

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник двадцять четвертий

І
Я
и
—
ія
ся
її

їв
ри
ю»
177

МОНГОЛЬСЬКІ
ПРИСЛІВ'Я
ТА ПРИКАЗКИ

Упорядкування
та вступна стаття
Зої Шверніної

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
... 1977

До збірника ввійшли найкращі монгольські прислів'я та приказки, створювані народом протягом століть, які відображають його історію, побут, героїзм, любов до рідної вітчизни.

Переклад з монгольської
Зої Шeveriної та Феофана Скляра

М $\frac{70500-136}{M205(04)-77}$ 132-77

© Видавництво «Дніпро», 1977

Монголія... Високі гори з білими шапками вічних снігів і випалена сонцем пустеля Гобі, дрімучі ліси і степове безмежжя, незліченні отари овець, череди корів, табуни коней і каравани верблюдів, розкидані в степу стійбища скотарів-кочівників — країна велично-суворої краси, розташована в самісінькому серці Центральної Азії.

Понад півстоліття тому в житті монгольського народу сталася корінна зміна. Перемога народної революції 1921 року поклала край старій феодальній Монголії і ознаменувала початок нового життя. За короткий час економічно й культурно відстала країна пройшла величезний шлях від середньовічного феодалізму до соціалізму, минувши капіталізм. Вершник з розгорнутим червоним знаменом у руці перескакує через провалля — так символічно зобразив монгольський народ історичний шлях, пройдений країною в останні півстоліття.

Відійшла в минуле вся попередня, сповнена знегод і лиха, історія степових кочівників, зберігаючись лише в піснях, легендах, билинах, прислів'ях та приказках. Створюючи нову культуру, монгольський народ дбайливо зберігав набуті віками усні поетичні скарби, в яких яскраво відображені історична дійсність, доля народу, його національний характер, мова, побут.

Одним з найбагатших джерел, що допомагають зрозуміти й розгадати різноманітні явища духовної культури народу, є прислів'я й приказки. Саме в них втілюються мудрі поради, настанови, набуті внаслідок життєвої практики, спостережень над людиною, її звичками і характером, над суспільними взаєминами людей тощо. Прислів'я і приказки увібрали в себе багатовіковий соціально-історичний і життєвий досвід народу. «У дощовій воді немає солі, у прислів'ї немає брехні», — кажуть у Монголії, підкреслюючи цим правдивість народного слова. Прислів'ям властиві такі композиційно-стилістичні прийоми, які при мінімумі слів сприяють образності висловлювання, доступності сприймання і запам'ятовування.

Так, прислів'ям, що складаються з двох чи трьох суджень, властивий граматичний і смисловий паралелізм, що створює певний ритм, наприклад:

Зірки з'являться — небо прикрасять,
знання з'являться — розум

прикрасять.

Іноколи судження висловлюються в гранично стислій формі. Наприклад, прислів'я, що в перекладі звучить так: «Кони беруть ургою, людину — привітністю», — в оригіналі має лише чотири слова: «Кони — ургою, людину — привітністю». Здебільшого ж прислів'я являють собою одне речення-судження, висловлене в стислій відточеній формі: «Дурна голова — ворог погам». Вперше з народною мудрістю монголів познайомили читачів російські мандрівники й дослідники Центральної Азії XIX століття Г. М. Потанин та О. М. Поздисев. Вони записали й опублікували зразки усної монгольської творчості, куди увійшли й прислів'я. Наприкінці XIX та на початку XX століття в Росії з'явилося кілька окремих, не дуже великих за обсягом, видань фольклорного матеріалу монгольського народу. В шістдесяті роки XX століття

в Радянському Союзі монгольські прислів'я й приказки видавалися двічі, але в цих виданнях обсяг матеріалу порівняно невеликий.

В п'ятдесяті—сімдесяті роки в Монголії активізувалася робота по збиранню фольклорного матеріалу прислів'їв, приказок, скоромовок, загадок тощо. Внаслідок цієї клопіткої роботи, крім невеличких видань, з'явилися два великі томи (перший — у 1964 р., другий — у 1966 р.) монгольського фольклору під назвою «Море монгольських мудрих слів». Це видання послужило джерелом для нашого збірника, який уперше знайомить українського читача з одним із найцікавіших жанрів монгольського фольклору. Монголи — древні мисливці й скотарі. Споконвіку вони розводять коней, овець, велику рогату худобу, кіз і верблюдів. Багатотисячні отари й табунні цілорічно перебувають на підніжжю корму, кочуючи з місця на місце. Худоба — основне багатство країни, тому при зустрічі монгольських аратів поруч з іншими традиційно звучить запитання: «Чи все гаразд з худобою?» Життя скотаря-кочівника вимагає великої праці, досвіду, спеціальних навичок, витривалості. «Охляла худоба — значить, поганий ско-

тар», — говорить монгольське прислів'я. У реаліях, що відтворюють кочівний побут і звичаї, в образах домашніх тварин виявляється національний колорит монгольських прислів'їв і приказок.

У монгольських афоризмах фігурують образи всіх різновидів тварин і виявляється ставлення монголів до кожної із них. Найпочесніше місце належить коневі. І не тільки в прислів'ях — він традиційний і обов'язковий для всіх жанрів усної народної творчості. Без цього друга людини немислиме життя монгольського арата. Кочівний спосіб життя, умови побуту з раннього дитинства назавжди прив'язують монгола до цієї вірної тварини. Кінь — його помічник, вірний друг, незмінний супутник життя. Погане ставлення до коня вважається ганьбою. Кінь — це гордість, радість арата, предмет його постійних турбот. У прислів'ях, як і в житті, людина і кінь завжди поруч: «Людину пізнаєш у дружбі, коня — в їзді», «У доброго коня бір рівний, у хорошого людини слово міцне» та інші.

Велика повага монгола до коня виявляється в тому, що образ його не згадується у зв'язку з жодною негативною характеристикою.

Як і всі народи світу, монголи вважають працю основою існування людини. «Руки попрацюють, то й рот працюватиме», — кажуть монголи. Сумлінна праця прикрашає людину, приносить достаток: «Від хорошої роботи життя краще, від хорошого насовища худоба гладшає», «Людям добро зробиш — собі ж користь зробиш», — кажуть монголи, розуміючи, що «Багато рук краще одного велетня». Як і інші народи, монголи висміюють та засуджують лінощі, недбальство, зневажливе ставлення до праці:

Як худобу пасти — то одне око, а як їсти, то два ока.

Хто надіється на сусіда, лишається без обіда;

Хто надіється на іншого, той діждеться гіршого.

Широко побутують прислів'я-афоризми, що мають форму мудрих житейських порад: «У чужому вбранні не хизуйсь», «Хоч і сам розум маєш, а з другом порадься» тощо.

Крізь дидактику таких прислів'їв чітко проглядає чистота і благородство моральних звичаїв трудового народу: «Краса людини — в правді, краса ко-

ня — в бігу», «Краще кості поламати, ніж своє ім'я зганьбити». А ось як мудро й красиво висловили трудівники своє розуміння багатства:

Багатий той, у кого худоби багато;
ще багатший той, у кого дітей багато;
але найбагатший — у кого знань багато.

В цій тріаді про багатство відбулося також споконвічне прагнення простого трудівника до оволодіння грамотою, до знань. «Батир, прикрашений знанням, переважає батира, прикрашеного убранням», — стверджує старовинне монгольське прислів'я.

В багатьох прислів'ях висміюються й засуджуються брехуні, базіки, підлизи, невігласи, а також такі людські вади, як боягузтво, пияцтво, чванство, хвалькуватість тощо.

Неписаним законом родинного й суспільного устрою монголів завжди було шанобливе ставлення до старших: «Старому потрібне шанування, молодому — пошання». Почуттями глибокої любові до рідного краю, поваги і вдячності до старших, батьків, особливо матерів, пройнята вся народна творчість, знайшло це своє втілення і в прислів'ях: «Рідна зем-

ля дорожка за чужинське золото», «Найбільша з наук — дружба, найбільш шанована — мати».

Особливе місце у монгольському фольклорі належить тріадам або тривіршам. Короткий афористичний текст з трьох рядків є неначе відповіддю на запитання-загадку, на пропозицію відгадати чи назвати трьох, що (або хто) є на світі чудовим, тяжким, мерзеним, огидним, неможливим, вартим співчуття та ін. По-монгольськи вони так і називаються «три на світі». Відповідь може бути жартівливою, а може містити в собі житейську мудрість, набуту віками. Наприклад:

Поганий собака — для двору ганьба,
погане сидло — для коня ганьба,
погана жінка — для чоловіка ганьба.

Інколи кількість рядків може скорочуватися до двох, але може й збільшуватись послідовно від чотирьох до дев'яти, та основною формою залишається тривірш. Тріада має алітерацію початкових складів і кожен рядок закінчується одним і тим же словом.

Старовинні монгольські прислів'я свідчать про безпросвітне, сповнене горя життя простого арата-трудівника дореволюційної Монголії, життя бідняка, для

якого, коли «Нема боргів — багатство, нема недуги — щастя», «Князь завжди правий — простолудин завжди неправий». Гіркий досвід багатовікового безправного життя бідного скотаря звучить у прислів'ях: «Багаті сваряться — батраки в крові» (пор. українське: «Пани б'ються — у мужиків чуби тріщать»), «З собакою не помиришся — без поли зостанешся, з нойоном не помиришся — без голови зостанешся».

Так само, як князів і багатіїв, зневажали арати служителів буддійського культу, ламів: «Де паadlo, там собаки збираються, де горе — там лами», «Ніж молитву читати, краще хуdебу напоїти».

Образність приказки визначається емоційним ставленням того, хто говорить, до змісту висловленого. В основі образу лежать реальні факти, але вони абстрагуються від конкретної дійсності і набувають перепосного значення. Якщо в Монголії кажуть: «Пересів з коня на осла», то це значить, що хтось прорахувався, а про щось чи про когось нікудишнього, нікчемного скажуть: «Ні сало ні залоза», що відповідає українській приказці «Ні риба ні м'ясо». Коли між людьми немає згоди, то про них кажуть, що вони «Як бичачі роги в мішку».

Соціальні зміни, що сталися в житті монголів, знайшли своє відображення в усній народній творчості. Монгольський народ співає нових пісень, творить нові прислів'я:

Коли вітчизною милуєшся, захопленню
нема кінця, коли волю оспівуєш,
словом нема кінця;

За сонцем підеш — не замерзнеш,
за партією підеш — не помилишся;

На цілині трави більше, в колективі
сили більше;

Особиста вигода — як тінь від трави,
а спільна вигода — як небо високе.

Висміюють нові прислів'я людські вад
і негативні явища життя:

Про нагороду кажуть — сміється,
про вимоги кажуть — хмуриється;

З своєю тінню будеш змагатися —
не випередиш, критику будеш
зневажати — не виправишся.

Так сьогодні в Монголії живуть і розвиваються прислів'я і приказки — невичерпне джерело народної мудрості, — швидко відгукуючись на зміни і явища людського буття.

Зоя Шверніна

У дружби немає меж,
у знань немає краю

У дружби немає меж,
у знань немає краю.

За сонцем підеш — не замерзнеш,
за партією підеш —
не помилишся.

Народ сильний, народна влада
дбайлива.

Вдома бережи честь батьків,
на чужині — честь батьківщини.

Широкі простори синього неба;
широкі думи революціонера.

У правді сила, в народі благо.

Від батьківщини віс теплом,
від чужини — холодом.

Своє молоко — дитині,
своє життя — батьківщині.

Підпора держави — народ.

У людини два ока,
у держави десять тисяч очей.

Найбільша з наук — дружба,
найбільш шанована — мати.

Наука коштує тисячу ланів¹,
мир коштує десять тисяч ланів.

Основа держави — наука,
основа роду — мати й батько.

¹ Л а н — стара грошова одиниця в Монголії.

Спершу про народне добро дбай,
потім — про себе.

°

Рідна земля дорожча
за чужинське золото.

°

Колективна робота радісна,
життя в об'єднанні щасливе.

°

Хто з народом —
той у сім'ї великий.

°

На цілні трави більше,
в колективі сили більше.

°

У ріднім краю і грубе полотно
здається шовком.

°

Земля, на якій родився, золота,
вода, яку з дитинства пив,
цілюща.

Коли вітчизною милуєшся,
захопленню нема кінця,
коли волю оспівуєш, словам нема
кінця.

°

У кожної країни свій звичай,
у кожної кишки свій вигин.

°

Сила рослини — у квітці,
сила країни — у війську.

°

Немає птаха,
якому були б не потрібні крила,
немає людини,
якій не потрібний був би мпр.

°

З усього білого найгірше — сніг,
з усіх подій — війна.

°

У тяжкі часи горем діляться,
у світлі часи радістю діляться.

Краще втрата, яка об'єднує,
ніж здобич, яка роз'єднує.

З великої, але недружньої сім'ї
і одинак глузує.

Дружні сороки і тигра здолають.

На цілині трави більше,
в громаді — сили більше.

Друг кращий, коли давній,
кожух кращий, коли новий.

Друга втратиш — сім літ
споминатимеш,
вітчизну втратиш —
до смерті пам'ятатимеш.

Хто зраджує друга,
зраджує самого себе.

Без друзів гірше, ніж без тютюну.

Колони — будові опора,
друзі — людині опора.

З другом краще і під дощем мокнути,
і в холод мерзнути.

Книжка — найкращий дар дружи.

Для читання — книга хороша,
для розмови — друг хороший.

І мудрій людині потрібен товариш,
і дужій людині потрібна підтримка.

Хороший друг —
міцніший кам'яного муру,
хороший кінь — бистріший сокола.

Через п'ять літ приятелем стають,
через десять літ побратимом.

Укриватись однією ковдрою —
жити однією думкою.

Одна голівешка — не вогнище,
одинокий — не людина.

°

Нога нозі підпорою стає,
рука руці сили додає.

°

Згода будує, а незгода руйнує.

°

Якщо кричати, то в один голос;
якщо трясти, то всім разом.

°

Ненадійний друг
гірше відвертого ворога.

°

Двадцять чоловік без згоди —
це зруйнована фортеця,
а два дружніх чоловіки —
непрístupна фортеця.

°

Якщо спільно обговорити,
помилки не буде,
якщо гарячою водою змити,
бруду не буде.

Хмари зберуться — буде дощ,
люди зійдуться — буде міць.

°

Особиста вигода —
як тінь від трави,
а спільна вигода —
як небо високе.

°

Далі від півдня — менше тепла,
далі від колективу — менше радості.

°

Рука руку мис,
людина людині допомагає.

°

З крапель море складається.

°

Помагаючи іншим, помагаєш собі.

°

Своя вода краще за чужу олію.

°

Найважче за все
завоювати серце народу.

Погано, коли пожежа обпалить одяг,
але гірше, коли перед людьми
сором обпалить обличчя.

○

Вірвовкою рот юрбі не зав'язати,
народові рот залізом не скувати.

Що вовк для овець,
те багач для бідняків

Що вовк для овець,
те багач для бідняків.

○

У кого золота багато,
в того вдача кепська,
у кого добра багато,
в того сон кепський.

○

Де багатство, там і лукавство.

○

Про гірке життя серце знає,
про далеку дорогу кінь знає.

○

Для бідняка і коза — худоба.

○

Милосердний не буває багатим,
багатий не буває милосердним.

В багатстві не чванься,
в бідності не втрачай надії.

З багатієм судитись трудно,
з богатирем боротись трудно.

Тим, що взяв, не розбагатіш,
від того, що віддав, не збіднієш.

Взяти що-небудь з рук багача —
все одно що вийняти м'ясо
з пащі барса.

Багата людина може дійти до неба
навіть краєм провалля.

Коли багачі сваряться,
їхні слуги в крові.

Доки багач схудне, бідняка не буде.

Вовча паща хоч сита, хоч голодна —
завжди жадібна.

Багатий — до першого бурану;
хоробрий — до першого пострілу.

°

Де розкоші й гроші, там правду
від неправди не відрізнити.

°

Багатому на кишеню дивись,
бідному — на серце.

°

Вовк і вівця разом не житимуть.

°

Багатий батько віддає свою дочку
тільки за багатого.

°

Сильна худоба б'є слабу.

°

Панська любов,
як сніг на собачій спині.

°

Смирного Будду й собаки лижуть.

°

Поклонився — Будда,
ударив кийком — глина.

З собакою не помирися —
без поли зостанешся,
з пойном¹ не помирися —
без голови зостанешся.

°

Повержений Будда на дорозі
валяється.

°

Будду не вчать молитися.

°

Близький чорт краще за далекого
Будду.

°

Потайний пес небезпечніший від пса,
що гавкає.

°

Де падло, там собаки збираються,
а де горе, там лами збираються.

°

Собаки люблять виляти хвостом,
князі люблять міняти обіцянки.

¹ Н о й о н — князь, господар.

Собаки збираються там,
де пахне кістками,
князі збираються там,
де пахне вигодою.

Князь завжди правий,
простолюдин завжди неправий.

Отруйна змія і мала — змія,
злісний ворог і слабкий — ворог.

Де муха посидить,
там черви заводяться,
де чернець побуває,
там гріхи заводяться.

Ніж молитву читати,
краще худобу напоїти.

Нойон, коли брати, — розбійник,
коли віддавати — собака.

Вугілля, скільки не мий,
білим не стане.

Кинути кістку між двох собак.

Щоб змія та не вжалила,
щоб собака та не вкусив.

Пес вертливий, нойон зрадливий.

Нойон любить обіцяти,
вітер любить дуги.

Вовк старіє, а ніс його — ніколи.

З пащі вовка потрапити в пащу
тигра.

Свині та собаці пахощі ні до чого.

Голодний собака мріє про кістку,
пішний мріє про коня.

Два ворони посварилися,
хто з них чорніший.

Звички лева не личать кабанові.

Кішка повісила на шию чотки і каже,
що перестала їсти м'ясо,
але всі знають,
що вона мишею ловить.

Черв'як-гнойовик не любить меду.

У нього ні щеняти, ні теляти.

На коні — легко,
а в машині — почесно.

Погану річ хоч золотом окуй,
хоч сріблом обклади —
все одно поганою буде.

Тікав од диму,
потрапив у вогонь.

Хто допоміг біднякові,
той сам стає багатшим.

Збіднів — не розповідай
про колишнє багатство,
постарів — не говори про колишню
силу.

Де позви, там князі сваряться,
де падло, там собаки гризуться.

Забава для багатого — лошата,
забава для бідного — малята.

На готову їжу охочих багато,
у сироти господарів багато.

Перед дужим не хились,
перед труднощами не гнись.

Звикай до життя важкого,
а не до безжурно-легкого.

Багачеві капці подати —
охочих багато,
біднякові їсти подати —
охочих мало.

Гнеться спина в того, хто просить,
випинаються груди в того, хто дає.

Той, хто дає, завжди сидить,
той, хто просить, завжди стоїть.

Прив'язує коня на відкритій місцевині,
довіряється надійній людині.

Котові забавка, а миші смерть.

Коли бики стукають рогами,
у корів зуби болять.

У торбі старця може знайтися те,
чого немає і в ханській казні.

Змію, хоч на шматки розірви,
кожен шматок буде мов ящірка.

Риба живе у воді,
людина — в труді

Риба живе у воді, людина — в труді.

Не спіши в їді — спіши в труді.

Джерело життя — робота,
джерело роботи — старання.

Цінуй усіх за ділами,
а не за словами.

Якщо будеш робити добро,
і тобі відплатять добром.

Добре серце краще за будь-які гроші.

Добрый той, хто добрий по своїй волі.

Де добро — там молоко,
де злоба — там кров.

Чесний збиток
краще нечесного прибутку.

Нема боргів — багатство,
нема недуги — щастя.

Багатий той, у кого худоби багато;
ще багатший той, у кого дітей багато;
але найбагатший — у кого знань
багато.

Руки щедрого не слабнуть.

Сміливістю гори долають,
мужністю моря перепливають.

Сміливої людини
найзліший вовк боїться.

Нема бажання — й сили нема.

Від хорошої роботи життя краще,
від хорошого пасовища
худоба гладшає.

Для роботи без хотіння сили нема;
в несолоній їжі смаку нема.

Метка людина десятих прогодусь.

У працелюба тече піт,
а в ненажері — слина.

Від умілої роботи — добрі плоди.

Хто добре працює, той і ситий.

Краще вже глухий на вуха,
ніж глухий до роботи.

Хто не розуміється на справі,
той пеє її.

Один язик у роті, один лад у роботі.

Від дровець тепло буває,
від роботи жир спадає.

°

Без старання й малого діла
не зробиш.

°

Шукаєш — то знаходь,
почав діло — до кінця доводь.

°

Худобу виростиш — смачно поїси,
людину виростиш — похвалять усі.

°

Ворон і за тисячу літ не посивіє,
діло і за десять тисяч літ
не постаріє.

°

Роботу роблять старанням і умінням,
труднощі долають згодою
і терпінням.

°

Багато рук краще одного велетня.

°

Слів не додавай, краще рук додай.

Людам добро зробиш —
собі ж користь зробиш.

°

Господар постарасться,
то й доля щедра.

°

У хорошого старшого брата
і молодші брати тямують,
у працювитого і життя в достатку.

°

Умілий майстер
і кінчик нитки пустить у діло.

°

Не працюватимеш — нічого
не знатимеш.

°

Багато їси — здоров'ю вадить,
багато спиш — роботі вадить.

°

Охляла худоба — поганий скотар.

°

Хто пізно лягає — більше узнає,
хто рано встає — більше пізнає.

У поганого майстра
інструментів багато, а користі мало.

○

Навчатися ремесла старості нема.

○

Допомагай іншим у ділі,
у якому сам умілий;
учись у інших того,
чого робити не вмієш.

○

Хто надіється на сусіда —
лишається без обіда;
хто надіється на іншого,
той діждеться гіршого.

○

Лінивий має багато відмовок,
юний — багато завзяття.

○

Ледащиця все співає,
ялова корова все мукає.

○

Як худобу пасти, то одне око,
а як їсти, то два ока.

Нагороду мені, а роботу тобі.

○

Мала лінь веде до великої ліні,
мала провина — до великої провини.

○

Їжу побачить — сміятись хоче,
книгу побачить — спати хоче.

○

Піднімай ти, а крєкатиму я.

○

Збирається виїхати при місяці,
а виїжджає, як сонце сходить.

○

Захоче собака,
то й через паркан перескочить,
захоче людина, то й гору зрушить.

○

Відкладати діло на завтра —
поганий звичай.

○

У доброго коня — біг рівний,
у хорошої людини — слово міцне.

Доброго коня узнають з бігу,
хорошу людину — з її задумів.

Людина, що прагне кращого,
днем дорожить, а та, що зледачіла, —
безпробудно спить.

Берег один раз обвалюється,
чоловік один раз помиляється.

Поганий чоловік людей зачіпас,
а нікчемний кінь — дерева.

Скільки б кінь не гладшав,
його шкура не лусне;
як би чоловік не радів,
лоб у нього не трісне.

Волю людини не зломлять
і боги.

Краще, коли собака з хвостом,
а людина з добрими звичаями.

Коня беруть ургою,
людину — привітністю.

Справжня людина здійснює
задумане,
хороший кінь досягає
з вершиником мети.

Олов'яний спис легко ламається,
непостійна людина легко зрікається.

На вигляд богатир,
а серце, як у горобця.

На пустому такирі¹ лебеді
не зупиняються,
у людини з мінливою вдачею
друзі часто міняються.

У гостинної людини люди
збираються:
смачну страву всякий любить.

¹ Такир — місце в пустелі з пласкою
глиняною поверхнею.

У хорошої людини друзів багато,
у хорошого коня господарів багато.

○

Лихий пес губить свої зуби;
облеслива людина
втрачає свою гідність.

○

До чоловіка з добрим серцем
люди тягнуться,
до води з буйними водоростями
птахи злітаються.

○

Коштовний камінь від шліфування
ліпшає;
чоловік у боротьбі з труднощами
розумнішає.

○

У лісі дерева високі й низькі,
у громаді люди хороші й бридкі.

○

Якою буде людина, видно по дитяті,
яким буде кінь, видно по лошаті.

○

Що більше гонору, то більше лінощів.

У добрій воді риби багато,
в доброзичливої людини друзів
багато.

○

Людину пізнаєш у дружбі,
коня — в їзді.

○

Вовк наздоганяє жертву одним
стрибком,
людину пізнаєш з одного слова.

○

Людина не бачить своїх вад,
верблюд не знає,
який він чванько.

○

Слон, хоч і великий, по дорозі ходить,
полководець, хоч і великий,
закони шанує.

○

Ластівка знаходить своє гніздо,
людина — вихід із становища.

○

Соромливий у гостях голодним
залишається.

Слабе місце в дереві дятел знаходить,
слабину в людині людина знаходить.

Бридкий лицем гудить дзеркало,
безсердечний — своїх друзів.

Від палаючого аргала¹
попелу багато,
у втомленої людини сну багато.

У людини, яку похвалили,
шапка набакир.

На вершині високої скелі немає
дерев, у пихатого в голові немає
мудрості.

Підлеслива людина
швидко взуття зношує.

Яр може обвалитись,
людина може помилитись.

¹ А р г а л — сухі кізяки.

Людина, яка не вмів стежити
за собою, не може доглядати інших.

Приходить останнім,
а сідає на перше місце.

Стремено, хоч і довге,
до землі не дістане,
менший брат, хоч і розумний,
старшим не стане.

П'ять пальців на руці —
і всі нерівні,
скільки людей на світі —
і все неоднакові.

І на ясному сонці є плями,
і в гарної людини є вади.

Скільки голів,
стільки й думок.

Пустотливий не має спокою,
іноходець не має жиру.

Нестримана людина
в словах заплутається,
гарячий кінь — в ямі застряне.

○

У коня тверді копита,
у людини — воля.

○

У пішого і руки й ноги вільні.

○

Від малої помилки
великі прикроці.

○

Кругом поїдеш — витратиш десять
днів, прямо поїдеш — витратиш
сорок.

○

Поїхав навпрошки — і згаяв чотири
дні.

○

Скарби скотаря загорнуті в шкури.

○

Суном наїдаються,
молодою худобою багатіють.

Швидко наїстися — для шлунку
погано, швидко забагатіти —
для життя погано.

○

Безстрашний
на вершину гори підніметься,
а обачний внизу зостанеться.

○

Вигодуй шкапу — буде добра
конячина, вирости сироту —
буде добра людина.

○

При небезпеці не метушись,
як її уникнути — вчись.

○

Тигра за хвіст не хапай,
а вхопивши — не відпускай.

○

Хочеш їсти м'ясо —
держки худоби доволі,
хочеш їсти манту¹ —
свій зерно на полі.

¹ М а н т у — вареник, зварений на пару.

Краще діло позолотити, ніж язик.

○

Не допомагай грошима,
допоможи плечима.

○

Хочеш їхати далеко —
починай з близького;
хочеш створити велике —
починай з малого.

○

Яка висока не була б гора —
не відступай; підеш — зійдеш;
яка б робота не була велика —
не зрікайся: почнеш — закінчиш.

○

Боїшся — не роби,
робиш — не бійся.

○

Влітку не сиди без діла,
бракує корму — пусти в роботу вила.

○

Раніше сам помагай,
а потім від товариша поміч приймай.

Від малого каменя і великий
загуркоче, мала справа і велику
з місця зрушить.

○

Поганою дорогою зерно повезеш —
камінці привезеш.

○

Для втомленого коня й вуздечка
важка.

○

Мураха мала, а гору копає.

○

Одна осінь краще трьох весен.

○

На неправильний шлях ступиш —
заплутаєшся.

○

Солодке зробити гірким — легко,
а гірке зробити солодким — важко.

○

Почистив — для речі користь,
заощадив — собі користь.

Без трави немає худоби,
без худоби немає їжі.

°

Господарське око, як ліки.

°

Верблюжий вантаж не під силу
зайцю.

°

Залізо узнається в куванні,
кінь — у їзді.

°

Весна убога, осінь багата.

°

Верблюжий пастух
добре знає звички верблюда.

°

Дві гори з'єднують хмари,
двох людей зводять справи.

Мудрість світу — в людині,
мудрість людини — в науці

Мудрість світу — в людині,
мудрість людини — в науці.

°

І в убогій юрті народжуються
вчені.

°

Опанувати науку —
все одно, що здобути скарб.

°

Побаченому вір,
а почуте перевір.

°

Через щілину вітер пробирається,
через навчання розуму набираються.

°

Сили вичерпуються, знання —
ніколи.

Золото — з землі, шана — від знань.

○

Щоб їхати конем, потрібна вуздечка,
щоб науку осягти, потрібне терпіння.

○

Російський майстер придумав,
монгольський майстер зробив.

○

Чабан може знати й те,
що невідоме вченому.

○

Хитрощами і лисиця лева переможе,
умінням і одна людина гору
зрушить.

○

Пуста думка
глибоко в душу не западає.

○

Людина бере вмінням, а рисак —
бігом.

○

Кіт точить кігті,
людина відточує розум.

У широких грудях батира
вміщається кінь із сідлом,
у розумній голові —
мудрість віків.

○

Прекрасна тиша в високих горах,
прекрасний розум мудрих людей.

○

І мудрий чоловік хоч раз
та помилиться, і виїжджений кінь
хоч раз та спіткнеться.

○

Золото в землі можна сховати,
а славу і час не може сховати.

○

Нерозумна жінка
добру вдачу старим людям псує.

○

Батир, прикрашений знаннями,
переважає батира,
прикрашеного убраннями.

○

Не дивуй убранням, а дивуй
знанням.

Силою рук переможеш одну людину,
силою розуму — тисячі.

Держава міцна наукою,
рід — батьком і матір'ю,
юрта — тоном¹, живіт — їдою.

Освічена людина — скромна,
могутня річка — спокійна.

Людина без освіти —
розв'язна в розмові,
річка без високих берегів —
нестримна в час повені.

Науки вивчати —
для життя корисно,
до балощів звикати —
для роботи шкідливо.

¹ Тон — дерев'яний круг, що служить
верхньою зв'яззю юрти; отвір для виходу
диму.

Учитель кепський — і учень
кепський, учень кепський —
учитель кепський.

Світло каганця — від оливи,
знання учня — від учителя.

Господаря шанують лише в його
домівці, ученого — всюди.

Море водою не переповниш,
розумного знаннями не наситиш.

Злодії не люблять місячного світла,
неуки — розумних людей.

Ослиному вуху золоті сережки —
зайва вага.

Осел і в тигровій шкурі витопче
ниву.

Навчитися — важко, забути — легко.

Морок очі
не розігнати одним світильником.

Легше навчитись їздити
на бичу без поводя,
ніж добитися пуття від неука.

Учений ласий до книг,
ненажера — до страв.

Ліс — окраса гір,
учені — окраса країни.

Тіло — від батьків,
душа — від учителів.

Чернець слабий до науки,
та дужий до їжі.

Хочеш бути здоровим —
дотримуй чистоти,
хочеш бути вченим —
вивчай книжки.

Порада простої людини
може придатися й ханові.

Потік розіллється — назад не потече,
молодість промине — науки
не осягнеш.

Поганий учитель напише так,
що й сам не зрозуміє.

Коли учишся — учись старанно,
коли учиш — учи ненастанно.

Зірки з'являться — небо прикрасять,
знання з'являться —
розум прикрасять.

Немає більшого багатства, як знання.

Речі відмивають водою,
людину виховують повчанням.

Схід сонця природу пробуджує,
читання книжки голову просвітлює.

Вода потрібна квітам,
книжка потрібна дітям.

Довго навчаючись, ученим стають;
довго доглядаючи хворих,
лікарем стають;
часто порушуючи закон,
злочинцем стають;
часто даючи поради, мудрим стають.

Від світла місяця і сніг білішає,
від слова мудреця
і розумний розумішає.

Без старання немає знання.

Велика річка починається з джерела,
великі знання — з книжки.

* * *

Батько — над усіма господар,
старший брат — над молодшими
господар.

Батька немає — старший брат батько,
матері немає — старша сестра мати.

Для кочування — зелений луг
придатний, для поради — батько
придатний.

Слова рідної матері — як тупий ніж,
слова чужої — як гостра бритва.

Той, що шанув свою матір,
не образить чужої.

Золото, срібло пошукаєш — знайдеш,
батька з матір'ю скільки не шукай —
не знайдеш.

Лоша ласкаве зі своєю матір'ю,
а коваль — з ковадлом.

Наївся — про дім забув,
одружився — про матір забув.

Неправильно виховані діти —
важчі бичачої пий.

Добра жона — окраса дому,
зла жона — в домі сатана.

Поганий собака — для двору ганьба,
погане сідло — для коня ганьба,
погана жінка — для чоловіка ганьба.

Коли чоловік із жінкою сваряться,
ослу не слід пробігати між ними.

Не хвали дружину на третій день,
хвали на третій рік.

Яка дружина, визнають,
увійшовши до юрти,
яка коса, визнають, скинувши шапку.

Чужа жінка здається солов'єм,
а своя — сорокою.

Дім без жінки убожіє,
корзина без основи розпадається.

○

У бездітної — очі мокрі,
у багатодітної — груди мокрі.

○

Сідло — окраса коня,
жінка — окраса життя.

○

Сирі дрова — злий дух для вогню,
сварлива господиня —
злий дух для юрти.

○

Який палець не вкуси —
однаково болить.

○

Найкращий з металів не іржавіє,
хороший родич не забувається.

○

Знайдеться багато родичів
привласнити твоє добро,
та жоден не дасть тобі навіть штанів.

Змалку роблять — що батьки скажуть,
у молоді літа — що скаже дружина,
в старості — як схоче дитина.

○

Про невбитого звіра кажуть,
що в нього хутро гарне,
про незаміжню кажуть, що лицем
гарна.

○

Зять у приймах не в пошані,
Будди в скрині не шанують.

○

Краще свій один поганий,
ніж два добрих, але чужих.

○

Старший повчас, молодший наслухає.

○

Свої лисини не бачить,
а з чужої сміється.

○

І пса боронять, коли він свій,
і Будду кидають, коли він чужий.

* * *

На помилки інших — око гостре,
на готову їжу — зуб гострий.

На своїй голові й верблюда
не бачить, а на чужій і травинку
помічає.

Сам без штанів,
а сміється з чужої дірки на колінах.

Не хвалися наперед, хвались опісля.

Не вір сказаному, вір зробленому.

Зумів злетіти, зумій і сісти.

Провина забудеться,
а наука залишиться.

Дати пораду легко, виконати її
важче.

Якщо тебе привітали,
зарізавши барана,
ти вітай їх, заколовши бика.

Хто з друзями, той широкий, як степ,
у кого друзів немає,
той вузький, як долина.

Про небіжчика люблять говорити,
що він був хороший,
про загинулу корову — що була
молочна.

Поважай старших,
але умій поважати й молодших.

Твердість потрібна в лиху годину,
пильність потрібна в радісну годину.

Щоб людину взнати,
треба друзів її знати.

Упадеш сім разів —
піднімись у восьмий.

Слави мудреця
не здобудеш хвастливими словами,
героєм не станеш нечистими ділами.

Не знаєш батька — на сина його
глянь, не знаєш матері — на дочку
її глянь.

У чужому вбранні не хизуйсь.

Не нарікай на долю, нарікай на себе.

Надія жевріє, доки життя жевріє.

Мідь так і лишається міддю,
навіть якщо її позолотити.

Світанок настане і без співу півнів.

Незнайома дорога схожа на яму.

Вчора яйце — сьогодні пташеня.

До чого звикнеш,
від того й ремнем не відірвеш.

Відром не вичерпаєш воду з ріки,
рукою не вхопиш веселку з неба.

У домі господаря
в собаки хвіст вище піднятий.

Чого ждеш, того й хочеться.

Ситий осел не біжить за табуном.

Коли вода дійде псу до морди,
пес попливе.

Світильник, перш ніж погаснути,
яскраво спалахне.

Прийде час — розтане й сніг.

Око, хоч і гостре, звуку не чує.

Промоклий під дощем сонця
не боїться.

Один палець поріжеш — все тіло
болить.

На голові великий чуб,
але й його поголити можна.

Підозра до хвороби веде,
а віра — до видужання.

В оленя роги довгі,
та все ж йому не заважають.

У великого дерева і тінь велика.

Море відром не вичерпаєш,
людину відразу не пізнаєш.

Коли треба, то й білячий хвіст
коштує великих грошей.

Барє, навіть розлючений,
на вогонь не кидається.

Хто поспішить, той халяви собі
порве.

Стріляти в лося, а влучити в мишу.

Згаяного часу
найдовшим арканом не піймаєш.

Гору давить сніг, людину — роки.

Від гнилих дров диму багато,
від немазаного воза скрипу багато.

Лихо приходить легко,
а відходить трудно.

Розумному двох вух мало,
дурному одного языка мало

Розумному двох вух мало,
дурному одного языка мало.

Говорити з нетямущим — все одно
що кидати перли в жар.

Невіглас вічно чваниться.

Дурнів роз'єднати легко,
об'єднати трудно,
розумних роз'єднати трудно,
об'єднати легко.

Двоє розумних — сила,
двоє дурнів — сміх.

Дурна голова ворог ногам.

Можна мати очі й бути сліпим,
можна мати вуха й бути глухим.

Для розумних корисне повчання,
для впертих корисне покарання.

Дитині не треба давати ножа,
дурневі не треба давати влади.

Хоч і сам розум маєш,
а з другом порадься.

Розумний і з натяку розуміє,
а дурень — тільки після лозини.

Раб розумніший за богдо¹,
арат розумніший за хана.

Розум ліпше краси,
ситість ліпше голоду.

¹ Богдо — титул глави ламаїстської церкви в Монголії.

Розум не від старості,
а від побаченого й почутого.

○

У нерозумного князя і слуги дурні.

○

Розумний і дурень не можуть
розмовляти, верблюд і коза
не можуть битися лобами.

○

Давати поради глупакові — все одно
що сидіти на рогах бика.

○

Дурень вважає себе вищим за небо.

○

Балакучу дівку хоч у скриню
посади — однаково.

○

Відрізати із правої поли
латку на ліву.

○

У качку промахнувся,
зате в озеро влучив.

Про минуле судити — кожен мудрий,
на розварене м'ясо — кожен зуб
гострий.

○

Не будеш учитися —
пожалієш, коли буде треба,
не будеш берегти здоров'я,
пожалієш, коли втече від тебе.

○

Як іспит склав, радій,
піби нагороду дістав.

○

Дурень, який розповідає про те,
що бачив, кращий за мудреця,
який мовчить про те, що знає.

○

Вершник час витрачає з пішним,
розумний — з дурнем.

○

Один дурень стільки навитворює
за день, що тисяча розумних
не виправлять і за рік.

○

Дурень завжди всередину лізе.

Узятися за розум у шістдесят років
і вмерти на шістдесят першому.

○

І долото винне, і його ручка винна.

○

Зовні — як день, а всередині —
як ніч.

○

Молодий прикладає силу,
а старий — розум.

○

Гадюку розпізнати легко,
гидку людину — важко.

○

На лайку — розумний,
на діло — дурний.

○

І співати, як соловей, може,
і каркати, як ворона, може.

○

Осел любить,
коли на нього кладуть вантаж,
дурний любить, коли його хвалять.

Як кізяк не суши,
все одно буде сморід.

○

Шукати кістку в яйці і хрящі в салі.

○

І біле лице може мати чорне
серце.

○

Чекати, доки виростуть роги в осла,
а борода — в жінки.

○

Безголового наставляти на розум —
марна річ,
хто запахів не розрізняє,
тому нюхати сандал — марна річ.

○

Дурному і пихатому
повчання не на користь.

○

Йому про верблюда,
а він про козу.

○

На коні їде і коня шукає.

Розмахнувся ножем на комаху.

○

Загубив удень, а шукає вночі.

○

Коли б'ють — сміється,
коли гладять — плаче.

○

Лічив, лічив:
чотири ноги у тварини.

○

Гнів мачухи тяжкий,
але й злість сироти не легка.

○

Серце лихої людини
не зна спокійної години.

○

Зла людина, хоч і розумна,
не знайде вірного друга.

○

Розгораються свари —
гіршають справи.

Двоє засперечаються,
двадцятєро розбороняють.

В їжі — свиня, у вчинках — змія.

Кажан на сонці сохне,
сердита людина сама себе сушить.

Хмарина пеус схід сонця,
людину пеус гнів серця.

Скільки не говори,
у нього вуха діряві.

Ослові в вухо чи води налий,
чи золота поклади,
все одно витрусить.

У дріб'язкової людини пікчемна
вдача.

Вода дорогу міняє,
горілка поведінку людини міняє.

Одну чарку вип'єш — в очі вийде,
дві вип'єш — на язык вийде.

Хто випив десять чарок,
той дозволяє собаці лизати собі губи.

Не показуй горілки п'яниці,
сліпу корову не пускай до криниці.

У п'яниці за пазухою порожньо,
у ледаря в казані порожньо.

Для сліпого немає дня,
для п'яного немає часу.

Горілка влітає в рот комаром,
а виходить упертим слоном.

Потасмні думки горілка
виявляє.

Хоч і печуть промені сонця,
та краще, коли хмар немає,

хоч і тямуща дитина,
та краще, коли не лінива.

Мисливець на полюванні робить так,
як наказує старший, а той, що п'є
вино,— як наказує шинкар.

У п'яниці вдома немає харчів,
у ледачого в дворі немає дров.

За ледачого свою дочку не віддавай,
п'яному свого коня не давай.

У питущого гроші бувають
вряди-годи, у нероби їда бувас
вряди-годи.

* * *

Про нагороду кажуть — сміється,
про вимоги кажуть — хмуриться.

У мисливця тороки червоні,
у базіки язик червоний.

Про роботу говорять —
погано розуміє,
про зарплатню говорять —
рукави засукує.

На коні лестоців далеко не заїдеш.

Найгірший з людей стає шаманом,
найгірший з бойових коней —
іноходцем.

Гнівливий не бувас щасливий.

Слізлива вдова в жінки
не годиться.

І в найумілішого лише дві руки.

Павич оглядається на свій хвіст,
хороша людина — на свої вчинки.

Ситий не знає мук голодного.

Повільний завжди спізнюється.

○

Кіт завжди муркоче,
чванько завжди себе вихваляє.

○

Чванливий лишається без їжі,
а скупий — без друзів.

○

Жаліє не те, що вовк узяв,
а те, що собака з'їв.

○

У задрісної жінки десять очей.

○

Коли треба взяти — руку простягає,
коли треба дати — руку ховає.

○

Хитрий набуває, а нехитрий втрачає.

○

Від неробства нирки жиром
обростають.

○

Ледареві й устати ліньки.

Для лінивого коня дорога далека,
для жадібної людини друзі далекі.

* * *

Боягузові здається,
що й гора трясеться.

○

Боягуз уранці боїться роси,
увечері — своєї тіні.

○

Для боягуза всяка дорога
небезпечна.

○

Боягуз помирає десять разів,
хоробрий — один раз.

○

Хто боїться, тому здається,
що й кізяк ворухнеться.

○

Переляканий і табун коней
розполохає.

○

У полохливого завжди живіт болить.

Злякана людина рот відкривас,
а присоромлена очі опускає.

Свиняче рило землю розривас,
чуже втручання ділу заважає.

Переляканий пес жука боїться.

Рикає як лев, ховається як ховрах.

Бик, що злякався лева,
десять літ хворіє на живіт.

Зляканий пес десять днів гавкає.

* * *

Сухе дерево легко колеться,
байдужі серця легко розходяться.

Не жахайся негарного лицем,
жахайся негарного душею.

Взявши за руку, хапас і за зап'ястя.

Дошові хмари — для неба важкі,
безпутний сип — батькам важкий.

Верблюдиця і негарна,
а верблюденяті любя.

Із сліпим — як сліпий,
із кривим — як кривий.

Вовк без хвоста
небезпечніший за вовка з хвостом.

Упадеться ворона куди-небудь —
тринадцять разів прилетить.

Барс, хоч і старий, все ж плямистий,
корова, хоч і стара, все ж рогата.

Собака не кусає свого супутника,
пойон не проганяє підлеєника.

Собака на сміливого бреше,
лиха людина на іншу набріхус.

І в степу буває отруйна трава,
і в добрій череді —
погана худобина.

Погані звички
не зв'яжеш ніяким ременем.

Хто занадто веселиться — ногу
ламає, хто занадто сердиться —
руку ламає.

Ожеледь починається з туману,
лестоці — з приниження.

Дереву краще зломитись,
ніж рости криво;
людині краще вмерти, ніж жити
кривдою.

Марна праця нагинати голову бика
який не хоче пити;

марна праця вмовляти того,
хто забув про правду.

У правдивого свідка на губах масло,
у неправдивого — на спині батіг.

Після дощу холодно,
після брехні соромно.

Правда — основа десяти тисяч
хорошого, брехня — основа
десяти тисяч поганого.

У чесної людини вдача відверта
і мова проста; у підлабузника —
вдача хитра і мова підлесна;
у жадібної людини —
очі завидючі і мова заздрісна.

Обман — внук брехуна,
дрібна крадіжка — внучка злодія.

Крадіжка не зробить людину
багатою, а брехня — святою.

Потроху обманюючи,
стасш брехуном, потроху крадучи,
стасш злодієм.

Брехун божиться,
а злодій посилається на свідків.

Брехун приводить свідків із собою.

Боязкий, але правдивий
кращий за небоязкого брехуна.

Добрий рисак, хоч і в плямах,
для їзди хороший;
правдивий, хоч ще й дитина,
для розмови хороший.

Коли позов програв чесний —
це все одно що чистий у багні
загруз.

Любов охопить —
пристрасть подолає,
благодушність охопить — лінь
подолає.

Юнакові краще вмерти,
ніж у ганьбі жити.

Краще кості поламати,
ніж своє ім'я зганьбити.

Убрання хороше, коли нове,
ім'я — коли чисте.

Погану славу не можна відшкребти,
добру славу не можна приманити.

Хороші ліки, хоч і гіркі,
від недуги корисні,
справедливі слова, хоч і тяжкі,
для діла корисні.

Брудна душа гірше за брудне тіло.

Біле, завбільшки з зайця, перемагає
чорне, завбільшки з гору.

Ганьба імені — бруд на обличчі.

З правдою доженеш зайця і гарбою.

○

По дорозі йти — ногам легко,
по закону робити — голові легко.

○

Злодій теж кричить,
та біжить у другий бік.

○

Якщо малим навчився красти голки,
то, ставши великим, украдеш
і верблюда.

○

Пошана не по роду, а по розуму.

○

Честь заслужити — потрібні роки,
честь утратити — один день.

○

Погана слава живе тисячу літ.

○

Погана слава —
на дерев'яній підводі
(тобто швидко шириться).

Сіль, хоч і гостра, для харчу корисна,
правдиві слова, хоч і тяжкі,
для майбутнього корисні.

○

У просіялому борошні немає
камінів, у старій людини нема
брехливих слів.

○

Павич береже свій хвіст,
людина — своє добре ім'я.

○

У роті хвалька — вітер,
на пальцях неохайного — чорнило.

○

Жаба стрибає, стрибає,
але з болота не зникне,
брехун обманює, обманює,
але ганьби не уникне.

○

Почесна поразка
краща ганебної перемоги.

○

Слух обманює, око без обману.

У правди залізне обличчя.

Добру славу втрапиш —
поганої слави не знищиш.

Ім'я створюють батьки,
а славу — сам.

Бик здохне — шкура зостанеться,
людина помре — ім'я зостанеться.

Не турбуйся про смерть,
потурбуйся краще про честь,
яка переживе тебе.

Вивісивши овечу голову,
торгує собачим м'ясом.

Свиня не дивиться на небо,
злодій не дивиться в лице людині.

На вигляд як павич,
а всередині — сама погань.

Золото з часом свого кольору
не міняє, ім'я славетної людини
з часом не забувається.

Краще бути головою мухи,
ніж хвостом тигра.

Краще впасти як скеля,
ніж осипатись як піщаний берег.

Хто раз обдурить,
той і сто разів збреше.

Чужими речами не спокушайся,
неправе діло не захищай.

Журавлю не личить хвіст павича.

Чорний ворон для своїх вороненят
білий.

Надмірна жадібність
губить гірше ожеледі.

Чванливий рот перебірливий у їді.

Вигодуваний бичок
згодом ламає хазяйського воза.

У лихого пса зуби швидко
сточуються.

Собака, якого побили вдома,
на вулиці кусає свиню.

Як тільки в козеняти виростуть роги,
воно вже свою матір коє.

Добре вийде — його заслуга,
погано — зверне на інших.

Перш ніж шукати в людей,
понишпор у себе в скрині.

Не будь невдоволений тим, що дали,
краще міцно його держи.

Кинутий угору камінь
на твою ж голову і впаде.

Даси — не попікай;
попікаси — не давай.

Тхір не знає, що він смердючий.

На вигляд солодкий,
на смак кислий.

Квашлива миша
і в чашці молока втопиться.

Голод примушує красти,
кривда робить задирливим.

Легко піймати чужого злодія,
важко зловити домашнього злодія.

Не плати за допомогу кров'ю,
а за добро обманом.

Якщо серце чорне, то хай язик буде
й золотий — користі не буде.

Коли про інших говорять —
схожий на хижого орла,
коли про нього говорять —
схожий на розгнівану квочку.

Коня випустиш — піймаєш,
слово мовиш — не піймаєш

Коня випустиш — піймаєш,
слово мовиш — не піймаєш.

Гірський орел літає високо,
син мудреця говорить приказками.

У дощовій воді немає солі,
у прислів'ї немає брехні.

Куштуй, чи зварене до ладу,
вислухай сивого пораду.

Хижий птах славиться дзьобом,
дотепний чоловік — словом.

Мудре слово глибше безодні,
прислів'я гостріше голки.

З своєю тією будеш змагатися —
не випередив,
критику будеш зневажати —
не виправився.

Сказавши «так», не кажи потім «ох».

Немає кожуха без швів,
немає слова без милозвучності.

Не прикрашайся вбранням,
прикрашайся знанням.

Говоритимеш багато —
вважатимуть балакуном,
мовчатимеш — вважатимуть
гордівником.

На смачну їжу ротів багато,
на хитромудру річ допитливих
багато.

Одне добре слово
краще тисячі лайливих слів.

Говорить за всіх розумніше,
а робить — за всіх дурніше.

Лисенця гине через своє хутро,
а людина — через зайві слова.

Рану від зброї лікувати легко,
рану від слова — важко.

Краще збутися худоби,
ніж мовити зайве слово.

На словах добродішній,
на ділі — отруйна змія.

Їсти недоварене м'ясо — животу
вадять, давати обіцянки —
собі вадять.

Казенний лист узнають по печатці,
коня по зубах, людину — по словах.

Пусті слова — ділу перешкода.

На всохлому дереві немає плодів,
немає цінності в пустих слів.

Насунуть хмари — дощ піде,
будуть чвари — суперечка вийде.

Дрібен дощ — кожухові вада,
колочі слова — другові вада.

Точильний камінь у горах,
заповітні слова — у грудях.

Сказав по секрету щось,
а воно по всій окрузі розійшлося.

Скажуть «було» — прибутку немає;
скажуть «нема» — збитку немає.

Людина хоч і розумна,
та сама не здогадається,
поки їй не підкажеш.

Підозріння розвіюють, поговоривши.

На дорозі між словом і ділом
багато перевалів.

Якщо каблук хитається,
можна впасти;
якщо язык марно хитається,
можна й пропасти.

Слова знайдеш — худобу втратиш
(тобто поки базікатимеш,
худоба поєтікає).

Поговориш — язык болить,
не поговориш — душа болить.

Краще менше говорити, та більше
думати.

Душа болить — словами лікують,
тіло болить — припарками лікують.

Гавкання старого пса — до ранку;
слово, сказане старою людиною, —
на все життя.

На думці нема — на язиці нема,
а сумнів зародиться,
і гора Сумеру¹ кривою видається.

Хитра лисиця обманює хвостом,
а хитра людина — словом.

І дурень може зійти за розумного,
якщо мовчить.

Краще добре мовчати,
ніж погано говорити.

Багато казати — марнослів'я,
мало казати — мудрість.

Кінчик языка м'який, а жалить.

Язык — без кісток,
вогонь з кременя — без диму.

¹ С у м е р у — казкова гора, монгольський
Олімп.

У кого гострий ніж, той м'яса
покуштує, у кого гострий язик,
той батога скуштує.

○

Менше слів — більше худоби.

○

У приказці нема брехні,
в дощовій воді немає солі.

○

Язик бистріший за дикого скакуна.

○

Найгірші побої — щипати,
найгірша розмова — шептати.

○

Від палиці болить тіло,
від слова — душа.

○

Найбільша хитрість — у лисиці,
найбільше побажань —
у підлабузника.

○

Сильний сміється, слабкий
скаржиться.

Дома за вогнем стеж,
на людях — за язиком.

○

Білосніжна гора в сійві місяця
ще білішає, розумний чоловік
від хорошого слова
ще розумнішає.

○

Сказати присмне слово —
все одно що погладити
лисячим хвостом.

○

Руйнувати легше, ніж будувати,
говорити легше, ніж працювати.

○

Спочатку інших послухай,
потім сам говори.

○

На самоті обдумай свої думки,
на людях — свої слова.

○

Місцеві плітки поширюють
старі баби, далекі плітки —
прочани.

За коровою слідом іде теля,
за розповідачем казок — казка.

○

Наговорить цілу гору,
а зробить з макове зерно.

○

Ножем убивають у безлюдному місці,
словом убивають на людях.

○

З'їв — зумій перетравити їжу,
сказав — зумій додержати слова.

* * *

Правда дорожча за шмат золота
завбільшки з бика.

○

Від сонця не затулишся долонею,
правду не затулиш силою.

○

Правда — сонце, кривда — тьма.

○

Біля золота і мідь гарна,
біля хорошої людини й погана
кращає.

Погані думки собі на шкоду.

○

Одна іскра весь ліс спалить.

○

Неспіймана рибина завжди велика.

○

Краще одержана кошійка,
ніж обіцяний карбованець.

○

Якщо й пощастить, то надто пізно.

○

Ощадливість все одно
що й багатство.

○

Хто вимок під дощем,
тому роса не страшна.

○

Хто опікся на молоці,
дме й на сироватку.

* * *

Любов знайти — багато часу треба,
а втратити — за одну мить.

Де любов, там і неспокій.

Закохана жаба й море перепливе.

Того, хто любить, теж починаєш
любити.

Любов приходить із середини,
а горе — ззовні.

Ті, що живуть, неминуче помирають;
ті, що зустрічаються,
неминуче розлучаються.

Удавана любов схожа на піну.

Що вибрав, раптом стало осоружним,
від чого відвернувся,
раптом стало любим.

Бігові коня перешкоджають камені,
побаченню закоханих — плітки.

Сусідів починаєш цінувати
після від'їзду, дружину —
коли помре.

Думки матері — про дітей,
думки дітей — про гори.

Кобила, навіть норовиста,
не брикне на своє лош.

Коли молодий — зуби білі,
коли старий — волосся біле.

Старі лякають своєю смертю,
діти своїм плачем.

Скільки ламам¹ не плати,
а від смерті не втекти.

Крім смерті, все, що швидко,
те добре.

¹ Лама — буддійський чернець.

Погана дорога краще бездоріжжя,
погані родичі краще, ніж нікого.

У дарованого коня зубів
не перевіряють, у невістки про вік
не питають.

Розлука з живим
гірше розлуки з померлим.

В очі не підлещуйся,
позаочі не гудь.

У пошані пам'ятай сором,
у щасті пам'ятай горе.

Чай, хоч і рідкий, — частування
чудове, папір, хоч і тонкий, —
книжки основа.

Загиблий кінь завжди швидкий.

Буде здоров'я — буде й майно.

Спочатку помилишся, потім
жалкуєш.

Сліпому свічки не треба.

Схопити змію чужою рукою.

Зерно без вістря, а землю пробиває.

Іди геть на всі чотири сторони
і на вісім напрямків.

У рибалки ненапасний кінь,
у шевця роззутий син.

Сльози при біді —
все одно що дощ у посуху.

Три речі в світі небезпечні:
ніж у руках дитини,
влада в руках дурня
і лестоці в устах підлабузника.

Три мерзенних є на світі:
мерзенний той, хто труднощів
боїться;
мерзенний той, хто смерті жахається;
але наймерзенніший — підлабузник.

У комара хоч голос тонкий,
та хоботок гострий.

Задня нога ступає в слід передній.

Воротар завжди грізніший за хана.

Вірьовка рветься в тонкому місці.

Без вітру й трава не шелестить.

Як стан прямий, то й тінь пряма.

Масло підмажити не можна.
Степ просвердлити не можна.
Піски продірявити не можна.

У базіки язик не відпочивас.
У того, хто аргал в огонь кладе,
спина не відпочивас.
У того, хто худобу пасе,
душа не відпочивас.

○

Жорстокий той скакун,
що скинув вершника.
Жорстока та ріка, що розлилася.
Жорстока та жінка, що лає чоловіка.

○

Глибокий океан.
Глибокі мислі мудрої людини.
Глибокі діла мудрого правителя.

○

Краса людини — в правді,
краса коня — в бігу.

З М І С Т

- 5 Передмова Зої Шверіної
15 У дружби немає меж,
У знань немає краю
25 Що вовк для овець,
те багач для бідняків
36 Риба живе у воді,
людина — в труді
55 Мудрість світу — в людині,
мудрість людини — в науці
74 Розумному двох вух мало,
дурному одного язика мало
101 Коня випустити — піймаєш,
слово мовити — не піймаєш

МОНГОЛЬСКИЕ
ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

Составление *Зои Васильевны Шеверниной*

Перевод с монгольского
З. В. Шеверниной и Ф. Ф. Скляра

Серия «Мудрость народная»

Сборник двадцать четвертый

Издательство «Дніпро»

(На украинском языке)

Редактор *І. Ф. Лещенко*

Художник *Ю. І. Крига*

Художний редактор *В. В. Машиков*

Технічний редактор *І. О. Селезньова*

Коректори *Г. І. Кривошук,*

О. С. Назаренко

ІБ № 377

Здано на виробництво 4.VI 1977 р.

Підписано до друку 27.X 1977 р.

Папір машинно-кредяний.

Формат 70×108^{1/8}.

Фізичн. друк. арк. 1,875.

Умовн. друк. арк. 2,625.

Обліково-видавн. арк. 2,243.

Ціна 40 коп. Замовл. 1480. Тираж 50 000.

Видавництво «Дніпро».

Київ, Володимирська, 42.

Виготовлено на Київській книжковій
фабриці «Жовтень» республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига»,
Київ, Артема, 23а.

